

Kırsal Kadınların Dijital Sermaye Tipolojisi: Dikmen-Sinop Örneği

Typology of Rural Women's Digital Capital: A Case of Dikmen-Sinop

Ayşe GÜNDÜZ HOŞGÖR*
Miki SUZUKİ HİM**

Öne Çıkanlar:

- Çalışma dijital eşitsizliğin toplumsal cinsiyete dayalı farklılıklar içerdiğini yansıtmaktadır.
- Kırsal kadınların dijital sermayesi medeni durumları ve çalışma statülerine göre farklılık içermektedir.
- Çalışan kadınlar sosyal medyayı aktif olarak kullanmakta; bu yolla sosyal ağlarını genişletmektedir.
- Çalışan bekâr kadınlar ebeveyn kontrolünden bağımsız olarak dijital sosyal alanı aktif olarak keşfetmektedir.
- BİT kadınlar için iki ucu keskin bir kılıç gibidir; yani ataerkil neticeleri karmaşıktır.

Öz: Bu çalışma, kırsal kesimdeki kadınların dijital sermayesini ve bilgi-iletişim teknolojilerine (BİT) nasıl eriştiklerini, kullandıklarını ve yararlandıklarını incelemektedir. Dijital eşitsizlik çok boyutlu ve kesişimsellik içeren bir kavramdır. Kırsal nüfus dijital sermaye sahipliği açısından farklılıklar içermektedir. Çalışmada, dijital eşitsizliğin toplumsal cinsiyete dayalı karmaşıklığına ışık tutmak amacıyla, Dikmen-Sinop'un beş köyünden toplanan niceliksel ve niteliksel veriler analiz edilmiştir. 2013 yılında 218 kadına anket uygulanmıştır. Katılımcılar, kadınlar arasında farklı yaş grubu, medeni durum ve çalışma statüsündeki farklılıkları da gözетerek amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. 2014 yılında ise araştırmaya katılanların bulgularına dayanarak seçilen 27 kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Veriler feminist bakış açısıyla tematik ve karşılaştırmalı açıdan analiz edilmiştir. Çalışma kırsal kesimdeki kadınların dijital sermayesinin bir tipolojisini önermektedir. Kadınların dijital sermayesi ve BİT'in patriyarka iması, medeni durum ve istihdam durumuna göre farklılıklar içermektedir. Çalışmayan kadınlar cep telefonuna erişim ve kullanım konusunda erkek kardeşlerine veya oğullarına bağımlıyken ve bunun faydalarından sınırlı yararlanmaktadır. Çalışan kadınlar ise kullandıkları dijital cihazları kendileri satın alabilmekte ve özellikle genç kadınlar sosyal medyayı aktif olarak kullanarak monoton köy yaşamının ötesinde yeni sosyal ağlar ve alanlar keşfetmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital eşitsizlik, Dijital sermaye, Kırsal kadın, Sosyal medya

Highlights:

- The study sheds light on the gendered complexity of digital inequality.
- Rural women's digital capital differs in accordance with marital and employment statuses.
- Working women actively use social media and see benefits of expanding their social networks.

* Prof. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara, hosgor@metu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9043-5440

** Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Samsun, mikihim@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1426-8695

- Unmarried working women actively explore digital social space independent of parental control.
- ICTs can be a double-edged sword for women and its patriarchal implication is not straightforward.

Abstract: This study examines rural women's digital capital, and how they access, use and benefit from information and communication technologies (ICTs). Digital inequality is a multidimensional and intersectional concept. The rural population displays significant variation in terms of access to and possession of digital capital. To shed light on the gendered complexity of digital inequality, the study analyses the quantitative and qualitative data collected in five villages in Dikmen-Sinop. A survey was conducted with 218 women in 2013. Participants were selected by purposive sampling method in a way to include women of different age groups and marital and employment statuses. In 2014, based on the findings of the survey, in-depth interviews were carried out with 27 women. The data were analysed thematically and comparatively from a feminist perspective. The study proposes a typology of rural women's digital capital. Women's digital capital, as well as ICT's patriarchal implication, differ in accordance with marital and employment statuses. While non-working women depend on their brothers or sons for access to and use of a mobile phone and see its limited benefits, working women purchase digital devices by themselves and especially young women actively use social media to explore new social space beyond monotonous village life.

Keywords: Digital inequality, Digital capital, Rural women, Social media

Summary: This study examines how rural women access, use and benefit from information and communication technologies (ICTs) and create social space through a case study in Dikmen-Sinop, Türkiye. Increasingly connective, creative and vibrant social media is generating unique milieus for women in rural society that is often characterised by remoteness, idleness and stagnation. An implication of using a mobile phone, accessing social media and participating in digital networks is different for rural women from urban counterparts. However, it is known very little how it could be different since there is a limited number of studies regarding rural women's access, usage and real-life consequences of ICTs.

An increasing number of studies point out the complexity of digital inequalities beyond the earlier understanding of digital divide which narrowly focused on access. The complexity of digital inequality indicates the need for looking at rural population as a socioeconomically differentiated group rather than a homogenous group of which members are all similarly deprived of ICTs (Roberts *et al.* 2017). Digital inequality is multidimensional. It can be experienced in access (the first level), skills and usage (the second level) and real-world beneficial consequences (the third level) (Ferreira *et al.* 2021). Ragnedda (2018, 2367) defines the access, usage and competency of digital devices as “a bridge capital between offline and online life chances”, or digital capital. Digital capital can be accumulated, transferred and enhanced like other forms of capital. It is positively correlated with economic, cultural, social, political and personal capitals (Ragnedda *et al.*, 2024). Classic forms of capital boost the quantity and quality of digital capital on the one hand; the latter can enhance the former and make real-world consequences on the other hand (Ragnedda *et al.* 2022). Ragnedda and Ruiu (2020, 33) call this interrelationship between digital capital and the other capitals “double loop process”.

Although limited in number, interesting studies of rural women's access of ICTs point out the possibility of social media for especially young rural women for connecting, making networks and finding supports beyond immediate physical relationships (Rebollo-Catalan & Vico-Bosch 2014; Vega-Caro *et al.* 2015; Wang & Sandner 2019). In order to shed light on the complexity of digital inequality and understand the way in which digital capital differentiates women in rural area, this study scrutinises the following questions: 1) What is an implication of accessing and using internet and social media for rural women's life experiences?; 2) Do they transform family relations and how?; and 3) How do they manage the contrasting worlds of voluntary social relationship in digital space and obligatory social relationship in physical space?

To answer these questions, we analysed the quantitative and qualitative data that were collected originally for a study of rural women's non-agricultural wage work in Dikmen district of Sinop in 2013 and 2014 (Gündüz Hoşgör & Suzuki Him 2016; Suzuki Him & Gündüz Hoşgör 2017; 2019). The research was

designed from a feminist perspective which prioritises women's experiences and attempts to reveal the complexity of gender-based inequality (Harding 1986). 218 participants of a survey were selected from five villages by purposive sampling method in a way to include women of different age groups as well as marital and employment statuses. In-depth interviews were conducted with 27 women who were selected from the participants of the survey. Questionnaires of survey and in-depth interview included the questions regarding the access, usage and benefits of ICTs. The current study conducted a comparative thematic analysis of the data acquired from those questions according to women's age and marital and employment statuses. Dikmen has experienced agricultural decline since the early 2000s when tobacco production was abandoned. Many women from impoverished households go to work and earn wage from piecework at a seafood processing plant at the foot of the mountain.

As the result of the analysis, the study proposes a typology of rural women's access, usage and benefits of ICTs. Type I is unmarried non-working women. These women often possess outdated mobile phones, with push-buttons, passed down from their brothers who moved to urban areas. Older brothers sent phones to village homes for easier communication with their parents. Type I women rarely make phone call for themselves. They operate the gadgets in place of their parents who cannot manage to use them. They have access to phones but only as much as the airtime minutes their parents purchase, which are usually just enough for taking a call from family members who moved outside village. Mobile phone functions as a device to monitor a dutiful daughter. Type II is married non-working women. They have mobile phones, too. Their sons or sometimes brothers bought phones for them or brought ones they once used. They thus enjoy easier and more frequent communication with their sons, siblings and other relatives. Mobile phone functions as a tool of communication and solidarity with loved ones beyond obligatory relationship in village for these women. Type III is married working women. They bought mobile phones by themselves. They have access to internet and use social media. While they purchase ICTs, such as personal computer and smartphone, for their children, their children help them making social media accounts and teach them how to use it. Digital devices function as a means of intergenerational exchange for these women. Type IV is unmarried working women. These women have smartphones they bought by themselves and actively use social media for information and entertainment as well as communication not only with relatives but also with boy/friends. For these women, social media functions as a tool to expand their social world beyond monotonous village life and for some empowerment.

The study demonstrates that ICTs could be a device for control or empowerment for rural women according to their economic and cultural capitals. Older brothers can easily hear from their parents thanks to mobile phones. For that, they are dependent on young sisters who help their aging parents. However, parents pay bills and thus limit their daughters' use of mobile phone. Yet working women have economic, social and cultural capitals to purchase, upgrade and take advantage of smartphones. Especially young unmarried working women benefit from social media for creating social pace and relationship independent of their parents. Interestingly, social media could turn out to be a device of control by boyfriends for these young women. They accounted that they closed social media accounts by themselves or their boyfriends' requests as a sign of fidelity. These findings indicate an intricate relationship between ICTs and patriarchy.

Giriş

Bu çalışma, ücretli işte çalışan kırsal kadınların hayatındaki değişimleri ve güçlenme üzerine yürüttüğümüz araştırma projesinin bir parçasıdır. Proje kapsamında Dikmen-Sinop'ta deniz salyangozu fabrikasında çalışan kadınlar ve onlarla aynı köyde yaşayan ancak ücretli işte çalışmayan kadınlarla anket ve derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdik. Kadınların tarım dışı çalışma deneyimleriyle ilgili tartışmalar başka akademik dergilerde yayınlandı (Gündüz Hoşgör & Suzuki Him 2016; Suzuki Him & Gündüz Hoşgör 2017; 2019). Bu makalede ise, son yıllarda kır sosyolojisinde önemli bir konu hâline gelen dijitalleşme ve kırsal dönüşüm alandaki literatüre katkıda bulunmak amacıyla kadınların bilgi ve iletişim teknoloji (BİT) kullanımı ile ilgili veriler yeniden analiz edilmektedir.

Günümüzde sanal (dijital) ortam pek çok bilişim ağını birbirine bağlayarak evrensel ölçekte yeni iletişim imkânları oluşturmaktadır. Hareketli ve çevrim içi olan bu ortam, özellikle mekânsal

duranlığı olan kırsal alanlarda, kadınlara özgün yeni iletişim zemini yaratmaktadır. Kırsal alanda yaşayan kadınlar için dijital ortama katılmak, cep telefonu ve sosyal medya kullanmak, kadınların toplumsal statülerini kentsel alandan daha farklı biçimde etkilemektedir. Bu noktadan hareketle, makalede, kırsal alanda yaşayan genç kadınların dijital kullanım üzerinden oluşturdıkları ağlar ile kendilerine nasıl yeni sosyalleşme ortamları yarattıklarını inceliyoruz. Araştırmada şu soruları irdeliyoruz: Kırsal kadınların dijital ortama bağlanma ve sosyal medya kullanımı yaşamlarını nasıl etkiliyor? Aile ilişkilerini nasıl dönüştürüyor? Dijital ortamda gönüllü inşa ettikleri iletişim ile fiziksel mekânda kurdukları zorunlu ilişkiler birbirine nasıl tezatlıklar yaratıyor? Bu soruları irdelemek çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Günümüzde giderek artan sayıda araştırma, BİT'ler kullanılabilirliğine dar bir şekilde odaklanan dijital bölünmenin ilk anlayışının ötesine geçmekte ve bir dijital eşitsizlik karmaşıklığının ortaya çıktığını işaret etmektedir (DiMaggio & Hargittai 2001; Warschauer 2003; DiMaggio *et al.* 2004; van Dijk 2005). Norris'in (2001) tanımladığı gibi dijital bölünme dijital ortamda oluşan çeşitli eşitsizlikler kapsamaktadır. Varsıl-yoksul, kırsal-kentsel ve küresel Kuzey-Güney arasındaki dijital uçurumun varlığı artık kabul edilmektedir. Bununla birlikte, araştırmalar, toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf ve yaş gibi diğer kesişimselliklere dayalı eşitsizliklerin dijital eşitsizliklere de yansıdığını göstermektedir (DiMaggio *et al.* 2004; Ragnedda *et al.* 2020). Dijital eşitsizliklerin boyutunu, sürecini ve sonuçlarını anlama çabaları ise yeni başlamaktadır (Ragnedda 2017; Ragnedda *et al.* 2020; Ragnedda & Gladkova 2020).

Türkiye'de, şimdiye kadar BİT'lerin farklı kullanımını inceleyen az sayıda ampirik araştırma bulunmaktadır. Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler ve Yaşlanma (Fiğan & Özdemir 2020), medya çalışmaları ve gerontoloji alanında çalışan bilim insanlarının öncü iş birliğinin bir ürünüdür. Bu yayında yer alan araştırmalar, bilgi ve teknolojinin hızlı bir şekilde dijitalleştirilmesinin yaşlı yetişkinleri olumsuz etkilediğini yansıtmakta ve yaşanan dezavantajların toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf, etnisite ve engellilikle kesiştiğini vurgulamaktadır. Arun ve diğerlerin (2022) COVID-19 salgını sırasında Türkiye'de yaşlıların yalıtılma hissiyle başa çıkma stratejisi olarak medya kullanım pratiklerinin neler olduğu incelediği araştırmada toplumsal cinsiyet ve sosyal sınıf pozisyonuna göre yaşlıların dijital sermaye olarak kavramsallaştırılan dijital sahipliği ve dijital yetkinliğin farklılaştığı görülmüştür. Ulusal düzeyde analiz edilen veriler, BİT'lerin kullanımının gelir, eğitim ve toplumsal cinsiyete göre farklılıklar içerdiğini işaret etmektedir (Öztürk 2005; Akca & Kaya 2016). Türkiye İstatistik Kurumunun 2004-2015 verilerini inceleyen Akca ve Kaya'nın araştırması (2016), kadınların erkeklere ve kırsalda yaşayanların şehirlerde yaşayanlara göre giderek artan -ancak önemli ölçüde- daha az internet erişimlerinin olduğunu göstermektedir. Kırsal kadınların internet kullanımları ise oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet ve yerleşim yerinde göreceli hareket kısıtlılığı, BİT'lerin kırsal alanda yaşayanlara sosyal ve kültürel sermaye geliştirme imkânı sağlamaktadır (Hilbert 2011). Biz de çalışmamızda, Sinop'ta 2013 ve 2014 yılları arasında yürüttüğümüz araştırmamızda elde ettiğimiz kırsaldaki kadınların cep telefonu sahipliği ve internet erişimleri bulgularını inceleyerek, BİT'lerin kadınların güçlendirilmesi için potansiyelini ve dijital eşitsizliğin karmaşıklığını araştırdık.

Kavramsal Çerçeve

Dijital eşitsizliğin karmaşıklığı, araştırmaların basit kırsal-kentsel bölünmenin ötesine geçerek kırsal nüfusun BİT altyapısından yoksun homojen bir grup yerine sosyoekonomik olarak farklılaşan bir grup olarak görmesi gerektiği işaret etmektedir (Roberts *et al.* 2017). Dijital eşitsizlik, erişim (birinci düzey), beceriler ve kullanım (ikinci düzey) ve faydalı sonuçlar (üçüncü düzey) gibi çoklu boyutta deneyimlenebilmektedir (Ferreira *et al.* 2021). Ragnedda (2018) dijital araçlara ulaşım ve dijital yetkinliğini hem çevrim içi hem de çevrim dışı yaşam şansları

farklılaştıran bir köprü kurucu sermaye olarak tanımlamaktadır. Bourdieucu yaklaşımla kavramsallaştırılan bu dijital sermaye, diğer sermayeler gibi biriktirilebilen, aktarılabilen ve güçlendirebilen bir kaynaktır. Britanya'nın ulusal örnekleme üzerine yapıldığı analizlerde Ragnedda ve diğerler, bir yandan sosyal, kültürel, ekonomik ve kişisel sermayelerin dijital sermaye hacimi ile pozitif ilişkiler olduğunu (Ragnedda *et al.* 2024) ve öte yandan yüksek dijital sermayenin diğer sermayeleri güçlendirdiğini (Ragnedda *et al.* 2022) tespit etmişlerdir. Klasik sermayeler dijital sermaye hacmini farklılaştırırken dijital sermaye birikimi çevrim dışı hayatında çeşitli sermayeleri artırmaya yardımcı olabilmektedir. Ragnedda ve Ruiu (2020, 33) dijital sermaye ve diğer sermayeler arasında gözlemlenen bu ilişkileri “çift döngülü süreç” olarak açıklamaktadır. Örneğin, Akıllı Telefon ve Akıllı Yaşlanmanın Antropolojisi (The Anthropology of Smartphones and Smart Ageing) başlıklı küresel araştırma projesinden ortaya çıkan Akıllı Telefonla Yaşlanmak (Ageing with Smartphones) serisi 9 farklı ülkede orta yaşlıların dijital dünya deneyimlerini incelediği etnografik çalışmalardır. Bu çalışmalar dijital sermaye ve diğer sermayeler arası etkileşimli “çift döngülü süreç”in orta-sınıf orta yaşlılar ve yaşlılar nasıl deneyimlemekte olduğu göstermektedir. Çalışmalarda incelenen orta-sınıf yetişkinler, yaşlanmanın getirdiği olumsuzluklara karşı dijital imkânlarla erişimin ötesinde sosyal ağları oldukça yaratıcı bir şekilde kullanarak iş ve hobilerle meşgul olmak, eski arkadaşlar ve uzak akrabalarla ilişkini canlandırmak, yeni arkadaş grubu kurmak, kuşaklararası çatışmayı çözmek ve sağlığı yönetmek gibi faydalı sonuçlar sunmaktadır (Duque 2022; Garvey & Miller 2021; Haapio-Kirk 2024).

Kırsal kadınlar için dijital araçlara erişim ve yetkinliğin gerçek hayatında oluşturduğu somut sonuçlarla ilişkiyi inceleyen oldukça az araştırma bulunmaktadır. Bu kıymetli araştırmalardan biri de “Kırsal Kadınların Çevrimiçi Sosyal Ağlara Dijital Katılımının Bir Faktörü Olarak Algılanan Sosyal Destek” (Perceived Social Support as a Factor of Rural Women's Digital Inclusion in Online Social Networks) başlıklı çalışmadır (Rebollo-Catalan & Vico-Bosch 2014). Çalışma, İspanya kırsalında kadınların dijital ağlara sosyal olarak nasıl katıldıklarını incelemektedir. Araştırmada, Endülüs'ün kırsal kesimlerinde yaşayan 18 ile 65 yaş arasındaki 478 kadına, dijital katılım ve dijital ortamda sosyal destek algısını ölçen iki ölçek uygulanmıştır. Çalışmada, kadınların çevrim içi sosyal ağlarda algıladıkları sosyal desteğin yaşa, aile yapısına ve istihdam durumuna bağlı olarak nasıl farklılaştığı incelenmektedir. Bulgular, katılımcıların orta düzeyde destek alındıklarını ve alınan sosyal destekte önemli farklılıklar bulunduğunu yansıtmaktadır. Araştırmada genç, öğrenci, bekâr, çocuğu olmayan, Facebook kullanan kadınlar sosyal ağlarda daha yüksek düzeyde sosyal destek algıladıklarını ifade etmişlerdir. Aynı araştırmanın nitel bulgularına dayanarak yazılan “Kırsal Alandaki Kadınların Sosyal Sermayesinin Geliştirilmesinde Sosyal Ağ Sitelerini Kullanma Nedenleri” (Motives for Using Social Networking Sites in the Development of Rural Women's Social Capital) başlıklı makalede ise (Vega-Caro *et al.* 2015), 13 kadınla dijital ağlardaki deneyimleri hakkında yaptıkları otobiyografik görüşmelerin bulguları sunulmaktadır. Sonuçlar, sosyal ağ sitelerinin kadınlara çeşitli ilgi alanlarıyla bağlantılı sosyal katılım fırsatları sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu katılım kadınları sosyal ve kültürel açıdan güçlendirmektedir.

Aslında İspanya'da yapılan bu araştırma aynı zamanda kırsalda yaşayan yaşlı kadınların dijital dışlanma riskinin gençlerden daha yüksek olduğunu da işaret etmektedir. Bulgular, özellikle yaşlı kadınların kırsalda sadece mekânsal uzamda değil, dijital ortamlarda da dışlandığını göstermektedir. Dijital ortamlarda var olma deneyimi bilgi ve sosyal sermaye oluşumu açısından da kadınlar arasında nesil farkı içermektedir. Genç kadınlar dijital ortamlarda daha aktif, katılımcı ve kendi nesli arasında paylaşımcılığı deneyimlerken, yaşlı kadınların (örneğin, bu genç kadınların annelerinin) kontrolünden kendilerini soyutlayabildikleri görülmektedir. Rebollo-Catalan ve

Vico-Bosch (2014) ve Vega-Caro ve diğerleri (2015) dijital ortamdaki sosyal ağlarda aktif ve katılımcı bir genç kadın oluşumuna ilişkin çıkarımlar sunmaktadır.

Kırsal alanda kadınların dijital ortamlara katılımlarıyla ilgili sınırlı araştırmalardan bir diğeri ise Çin’de yürütülmüştür. “‘Kuyudaki Kurbağa’? Wechat Platformu Aracılığıyla Çinli Kırsal Kadınların Sosyal Medya Uygulamalarına İlişkin Etnografik Bir Çalışma” (Like a “Frog in a well”? An Ethnographic Study of Chinese Rural Women’s Social Media Practices Through the WeChat Platform) (Wang & Sandner 2019) başlıklı araştırma kırsal kadınların WeChat deneyimlerini incelemektedir. Makalede, Çin bağlamında, önceki araştırmalar da ulusal göçmenlerin ve kırsalda ikamet edenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanımlarının incelendiği; ancak kırsal kesimdeki kadınların sosyal medya uygulamaları üzerine çalışmaların nadir olduğu vurgulanmaktadır. WeChat gibi sosyal medya platformlarının kırsal kesimdeki kadınların günlük yaşamlarında oynadıkları rol ve onların çevrim içi etkileşimlerine dayalı dönüşümleri, niteliksel araştırma yöntemleri ile derinlemesine inceleyen araştırmaların olmadığı vurgulanmaktadır. Literatüre katkı sunmak amacıyla Çin’in güney merkezindeki Hanpu Kasabası’nda WeChat’in 40 ila 52 yaşları arasındaki 25 kırsal kadın tarafından kullanımını araştıran çalışmada, veriler 2015 yılında 5,5 aylık bir süre boyunca toplanmıştır. WeChat, Çin kökenli çokuluslu teknoloji şirketinin geliştirdiği anlık mesajlaşma, sosyal medya ve mobil ödeme gibi işlevler kapsayan çok fonksiyonlu uygulamadır. İşletmeciler ise ürünler pazarlamak ve müşterilerle iletişiminin koruması için bu uygulamayı bir platform olarak kullandığı görülmektedir. Üretim eksenli nedenlerle katılmalarının yanı sıra, bu dijital platforma katılan Çinli kırsal kadınlar kendilerini daha az izole hissettiklerini ve sosyal açıdan gelişme fırsatı yakaladıklarını belirtmişlerdir. Bir katılımcının ifadesiyle: “Bizim gibi insanlar zaten ‘kuyudaki kurbağalar’ gibidir, nadiren dışarı çıkarlar. Bu [WeChat’te] pek çok şey öğrenebiliyorum. Bazen sınıf arkadaşlarım ürünlerinin fotoğraflarını yayınlıyor ve ... [Bundan] öğrendiğim bilgi kendi üretimimde yol gösterici oluyor. WeChat ağı dışında, nadiren bu şeylerle iletişime geçiyorum” (Wang & Sandner 2019, 24). Bulgular, WeChat kullanarak kırsal kadınların bilgi oluşturma, iş zekâsı geliştirme, duygusal iletişim kurma ve yeni öz farkındalık düzeylerinde artma gibi katkıları olduğunu göstermektedir.

Özetle literatürde, dijital alan kullanımıyla ilgili sınırlı çalışma bulunmaktadır. Yine de Baker (2013) makalesinde etnografik araştırmalarda Facebook gibi dijital ortamların kullanımının “araç olarak”, “veri olarak” ve “bağlam olarak” üç parçalı bir kavramsallaştırma önermektedir. Buradan hareketle, bizim açımızdan da dijital kullanım bağlamsal önem taşıyor. Makalemizde dijital platformlarda ne tartışıldığından öte, kullanıcıların kim oldukları ve sosyolojik nasıl bir profil oluşturduklarını, birbirlerinden nasıl farklılaştıklarını anlamaya çalıştık. Araştırma bulgularımıza dayanarak kırsal kadının sosyal medya kullanımını kavramsallaştırmak adına bir “tipoloji” öneriyoruz.

Yöntem

Çalışma feminist yöntembilimin yön verdiği yorumlayıcı bir çalışmadır. Feminist yöntembilim, kadınlar için politik ve etik kararlılıktan ilham alan, kadınların tecrübelerine dayanan, feminist kuramların ışık tuttuğu ve kadınlara karşı sorumlu olan bir yöntembilim türüdür. Öte yandan feminist yöntembilim, erkek odaklı bilgi yerine kadın odaklı bilgi üretmeye yönelik bir çaba değil, toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki sistematik eşitsizliği anlatan feminist bilgi üretme girişimidir (Harding 1986). Bu yönüyle feminist yöntem kadın ve erkek arasında daha insani bir ilişki kurulmasına yönelik “dönüştürücü değişim” için çalışma olanağı sağlar (Ertürk 2004).

Araştırma demografik dönüşüm neticesinde nüfusu bir milyonun altında olan ve araştırmanın

yapıldığı yıllardan beri oransal olarak Türkiye’de en fazla yaşlı nüfusa sahip tek bölge olma özelliğini taşıyan Sinop kırsalında yürütüldü (TÜİK 2014). 2023 yılında ilin yaşlı nüfus oranı yüzde 20 olmuştu (TÜİK 2024). Yukarıda değinildiği gibi araştırma başlangıçta Dikmen ilçesinin kırsal kesimindeki kadınların tarım dışı ücretli işlerini incelemek için tasarlandı. Bu makalede vaka analizi niteliğinde kırsal bölgede yaşayan kadınların çevrim içi sosyal ağlara dijital katılım deneyimleri değerlendirildi. Araştırmada nicel ve nitel araştırma teknikleri birlikte kullanıldı. 2013 yılında Sinop ilinin Dikmen ilçesinde bulunan beş farklı köyde 218 kadınla sosyal medya soruları da içeren bir anket çalışması gerçekleştirildi. Görüşmeciler, medeni ve çalışma durumu ve yaş grupları farklı olan kadınlardan amaçlı örnekleme yapılarak seçildi. 2014 yılında ankete katılan kadınlardan yine farklı medeni ve çalışma durumu ve yaş gruplarında 27 kişi ile yüz yüze derinlemesine mülakatlar yapıldı. Kadınların çevrim içi sosyal ağlara dijital katılımı ve sosyal medya kullanımı bu derinlemesine mülakatlarda daha detaylı ele alındı.

Çalışmanın gerçekleştiği köylerin olduğu bölge dağınık yerleşimin hâkim olduğu dağ köylerinden oluşuyordu. Bölge İstanbul başta olmak üzere sürekli olarak göç veriyordu. 2000’li yıllardan sonra tarımsal üretim oldukça azalmıştı. Köylüler yok denecek kadar az miktarda geçimlik tarımla uğraşmaktaydı (buğday, mısır, yeşil sebze gibi). Köylülüğün çözülmesi sonucunda, küçük meta üretimi ortadan kalkmış ve birçok hanede yoksulluk derinden hissedilmekteydi. Ana sahil yoluna birkaç kilometre mesafede, köyün kuzey sınırı kıyısında, yatırım teşvik bölgesi olarak tayin edilen ve bir deniz ürünü işleme fabrikası dâhil olmak üzere birkaç fabrikana ev sahipliği yapan küçük bir sanayi bölgesi bulunmaktaydı. Bölge kırsalın proleterleşmesine tanık olmaktaydı. Özellikle bu köylerden bazı kadınlar, bu proleterleşme sürecinde esnek üretim yapan deniz ürünü işletme fabrikasında çalışmaktaydı. Makalede hem fabrikada çalışan hem de çalışmayan kadınların yaş ve medeni durumları göz önünde bulundurularak karşılaştırmalı bir analiz yapıldı.

Bulgular

Görüştüğümüz kadınların ortalama yaşı 43’tü. Kadınların yaşları 15 ile 86 arasında değişmekteydi. Aldıkları ortalama eğitim yılı ise 4,5’ti. Görüşülen kadınların çoğu (149 kadın) evliydi. 45’i bekâr ve 24’ü dul, boşanmış ya da eşinden ayrılmış durumdaydı. Hane halkı büyüklüğü ortalama 4,4 kişiydi. Seksen dört kadın çekirdek hanede, 69’u geniş hanede ve 38’i tek başına ya da çoğunlukla kocası olmak üzere tek bir hane üyesiyle birlikte yaşıyordu. Görüşülen kişilerin neredeyse tümünün evinde en az bir televizyon vardı. Kadınların neredeyse dörtte üçünün kendi cep telefonu; 17’sinin internet erişimi ve kendi Facebook hesapları mevcuttu. Bulgular, kadınlar arasında **yaşa, evlenme statüsüne ve ücretli emek piyasasına katılıp/katılmama** durumuna bağlı olarak cep telefonu kullanımı ve sosyal medya deneyimlerinin farklılaştığını yansıttı. Sosyal medya ile en az bağlantılı olan grubu evlenmemiş ve ücret karşılığında hiç çalışmamış kadınlar oluşturuyordu. Bu nedenle aşağıda farklı tipolojiler ekseninde bulguları tartışacağız.

Tipoloji I: Bekâr, Çalışmayan Kadınların Cep Telefonu ve Sosyal Medya Kullanım Deneyimleri

“Ağabeylerim beni arıyor, ben onları arıyorum. Benim için değişen pek bir şey olmadı”

Hanede çalışmayan bekâr kadınların cep telefon sahipliğine karar veren ve alan kişi genellikle **ağabeylerdi**. Aslında bu durum patriarkanın nasıl dönüştüğünde önemli bir göstergesiydi. Babanın yerini “ağabeylerin” alması onların kırsal alan dışında emek piyasasına erken katılımlarıyla önemli boyutta ilişkiliydi. Önceki makalelerimizde belirttiğimiz gibi, genç erkekler haneden erken yaşta ayrılmış, ilçelere ya da kentlere göç etmiş, çalışmaya başlamış ve kendi

ailelerini kurmuşlardı (Gündüz Hoşgör & Suzuki Him 2016; Suzuki Him & Gündüz Hoşgör 2017; 2019). Ancak, genellikle baba evine düzenli maddi destekte bulunmuyorlardı. Kırsalda geride bıraktıkları aileleri ile akrabalık bağları sürüyordu. Özellikle çıkan ihtiyaçlarda kararlara katılıyorlardı. Örneğin, araştırmada ebeveynler genellikle kırsaldaki ev telefonu faturalarının yüksek gelmesinden ötürü cep telefonun kullanımına geçtiklerini belirttiler. Süreçte değişen teknolojik bilgiyi takip edememekten ötürü, erkek çocuklarının kendileri için aldıkları cep telefonlarını kızlarına devrettiklerini iletiler. Ancak, yine de kontrol ebeveynlerdeydi; örneğin kontörü az yükleyerek kızlarının cep telefonunu kullanım uzunluğunu denetleyebiliyorlardı.

18 yaşında sahip oldum cep telefonuna. ... Ağabeyim bana aldı, babama verdim, sonra bana da bir tane daha aldı. Ev telefonuna çok fatura geliyordu acayip. Hiç konuşmasan 30 lira geliyordu. Hiç kaldırmıyorsun şöyle bile. Babam ben anlamıyom bundan bizi alıştır demişti. Onların (anneme/babama) ikisine de gösterdim. Babam sıkılıyorym diyordu ama. Kontürü babam koyuyor. Ha böyle beş kapanmayacak kadar. Öyle şeyi yok hani arayanı açacak kadar. Genelde ablamla konuşurum. Ablam İstanbul'da ya hani içten yakınız. Tütün kırdığımız için beraber. Annem babam ne kadar konuştuğumuzu bilirler ama her şeyi yanlarında yaparım hani onlara karşı hiç şey yapmam (Bekâr, hiç çalışmamış, 24 yaşında).

Faturalı ya da kontörlü telefon sahipliği ebeveynlerin kızlarını bir biçimde kontrol altında tutma yöntemi idi. Kızlar açısından kontür bitince telefonla konuşma şansıda bitiyordu; zira çalışmadıkları için yeniden kontür yüklemeye hanedeki erkeklere bağımlıydılar. Amaç cep telefonu aracılığıyla kız çocuklarına istenildiği anda ulaşabilmektir. Kullandıkları telefonlarla sosyal medyaya erişimleri yoktu. Aşağıdaki alıntıda görüleceği üzere, bu patriarkal kontrolde yine ağabeyler başroldeydiler:

- **Sizin cep telefonunuz var mı? Varsa kaç yaşında aldınız?**
- Var, daha yeni.
- **Kim aldı?**
- Ağabeyim gönderdi.
- **Siz mi istediniz?**
- Yoo, onlar gönderdi.
- **Nasıl, iyi mi oldu?**
- Yoo, benim için değişen birşey yok.
- **Nasıl, onlar mı arıyor ya da siz birini arıyor musunuz?**
- Ağabeylerim beni arıyor, ben onları arıyorum. Benim için değişen pek birşey olmadı.
- **Başka kiminle görüşüyorsunuz?**
- Başka kimseyle görüşmüyorum. Sadece ailemle görüşüyorum, başka kimseyle değil. Kontürü yetiştiremiyorum ki. (Bekâr, Hiç Çalışmamış, 19 yaşında)

Tipoloji II: Evli, Çalışmayan Kadınların Cep Telefonu ve Sosyal Medya Kullanım Deneyimleri

“Telefonun kötü yönü olur mu, yok benim için iyi bir şey”

Kadınların, evli ve çalışmayan olmalarının yanı sıra, yaşları da sosyal medya kullanımlarında önemli bir diğer kesişimsel özellik getiriyordu. Bu kadınlar arasında kendi telefonu olanlar tuşlu telefon kullanıyorlardı ve sosyal medya kullanıcısı yoktu. Kadın yaş aldıkça, özellikle cep telefon kullanımı daha işlevsel bir anlama geliyordu. Farklı yerlere göç etmiş aile ve akraba üyelerine

ulaşım, onlarla bağlantıda olmak bir biçimde dayanışma içerisinde olmak, kırsaldaki zor zamanları aşmak için geliştirdikleri yaşam stratejileri arasındaydı.

Yine bu grupta, yukarıda bahsettiğimiz gibi genellikle genç erkeklerin (oğul ya da ağabeylerin) cep telefonu alan ve ekonomik anlamda masraflarını karşılayan konumda olduklarını gördük. Kente göç etmiş, yeni model bir cep telefonu aldıklarında, eskisini kırsala – annesine ya da kız kardeşlerine – gönderen bu erkek çocukları, kır ile kent bağlantısının kurucularıydı. Örneğin:

- *Gülçin (kız), bizim telefonumuz var mıydı? Var Var.*
- **Kim aldı peki?**
- *Oğlan aldı. (Kız: Ağabeyim kendine yeni telefon aldı, eskisini bize gönderdi). Bizim ev telefonumuz bile yoktu.*
- **Nasıl haberleşiyordunuz?**
- *Komşunun vardı, bizi aradıkları zaman oraya giderdik oradan konuşurduk. Babasına da aldılar. Oğlan yenisini alınca beğenmediklerini bize gönderiyor. Telefonlada genellikle çocuklarımla kardeşlerimle görüşüyorum. Öyle çok fazla kişiyle konuşmuyorum.*
- **Eşiniz kiminle konuşup konuşmadığınıza karışır mı?**
- *Yok yok öyle karışmaz.*
- **Cep telefonun olması sizin için iyi bir şey mi?**
- *Tabii kızım ben ameliyat oldum evlatlarım, kardeşlerim bana oradan ulaştı o olmasa daha zor olurdu. Evde telefon yokken zor oluyordu. Telefonun kötü yönü olur mu, yok benim için iyi bir şey (Evli, Hiç çalışmamış, 47 yaşında).*

Benzer biçimde bir diğer katılımcı oğlunun kendisine cep telefonunu anneler gününde hediye ettiğini belirtti:

Benim var, geçen seneki anneler gününde oğlanlar hediye aldıydı. He, oğlanlar hediye aldıydı işte. Ya ben şöyle, arıyoruz bulamıyoruz dediler. Mesela babam bir tarafta oluyor seni bulamıyoruz telefon alalım dediler. Bende kullanamam okumuşluğum yok diyordum istemiyordum. Onlar da işte sürpriz olsun diye anneler gününde bir hediye alalım anama demişler ikisi bir araya gelmişler. Aldılar şimdi alıştım, çocukları da arıyorum. Uzun uzadıya arayamıyorum ama köyleri bile bununla arayabiliyorum yani. Kaydettim, numara çeviremem. Alırsam onu da çeviririm de o kadarına uğraşmadım. İyi oldu tabii iyi olmaz mı? Bu mesela bazen aşağı gidiyor, Kanlıçay dediğimiz yere gidiyor, bir şey lazım olsa nerden haber yollayacam? Buna lazım olsa köyden, nerden haber yollayacak? He, o yüzden iyi oldu yani sevindim iyi oldu, güzel oldu. (Evli, hiç çalışmamış, 51 yaşında).

Araştırmamızda evli kırsal kadınlar arasında ise, kendilerine bağlanan bakım parasıyla cep telefonu alanlara rastladık. Örneğin, 54 yaşındaki evli ancak hiç çalışmamış, engelli kızını sık sık hastaneye götüren bir kadın katılımcı, cep telefonunu evdeki sabit telefondan eşiyile bağlantı kurmak için aldığını belirtti:

*Valla 3 seneden beri var. Ev telefonunu beyim bağlattı. **Cep telefonumu ben kendim aldım kendime. (Şey o bakım parasıyla?)** He he o bakım maaşıyla alıyordum zaten. İyi oldu tabii ben nere gitsem haber veririm, haberi olur. Benim haberim olur. O beni arar. Ben felan yerdeyim derim.*

Arar cep telefonu olmasaydı nereden haberim olacaktı benim o zaman. Benimle gelirse haberim olur. Ben hastanede kalmış olsam açarım derim ki ben hastanedeyim derim beni düşünme derim. (Evli, hiç çalışmamış, 54 yaşında).

Tipoloji III: Evli, Çalışan Kadınların Cep Telefonu ve Sosyal Medya Kullanım Deneyimleri **“Uzaktakiler Yakın Oldu!”**

Evli ve çalışan kadınların ortak özellikleri cep telefonlarını çalışmaya başladıktan sonra kendilerinin almış olmalarıydı. Çalışan kadınların birçoğunun telefonları akıllı telefonlardı. Böylece internet üzerinden, Facebook ve Instagram gibi sosyal medya etkinliklerine bağlanabiliyorlardı.

Genellikle sosyal medya hesaplarını **oğulları** açıyordu. Eski tanıdıklarıyla böylece yeniden bağlantı kurabiliyorlardı. Bazı çalışan kadınlar ya çalıştıkları kazançlarıyla ya da İstanbul’a göç etmiş erkek akrabaları aracılığıyla bilgisayar satın almışlardı. Genellikle ilk önce bu bilgisayarlar evdeki erkek çocuklarına alınmıştı, zamanla teknoloji geliştikçe akıllı telefonlara sahip olan bu genç erkekler bilgisayarlarını evdeki kız kardeşlerine ya da çalışan annelerine devretmişlerdi. Ve bu bilgisayarlarda bazı çalışan kadınlar çocukları ve akrabaları yardımıyla Facebook hesapları açtırmışlardı.

Evli ve çalışan kadınların, kız ve oğlan çocukları üzerinden geliştirdikleri dayanışmanın önemli bir boyutunu cep telefonu ve sosyal medya kullanımında görebiliyoruz aslında. Bir tür değişim yaşanıyordu. Anneler çocuklarına teknolojik cihazları satın alıyordu; çocuklar da teknoloji yenilendikçe annelerine eski cihazlarını devrediyorlardı ve bu cihazların kullanım bilgi ve becerisini aktarıyorlardı. Bu görünmez müttefiklik patriarkanın yeni biçimlerinden birini oluşturuyordu. Aşağıdaki alıntı bunu güzel özetliyor:

*Tabii kendim aldım cep telefonumu, çalışmaya başlayınca aldım. Ondan önce zaten kimsede pek yaygın değildi. Sosyal medya kullanıyorum, oğlumla görüşüyorum öyle bakıyorum. Facebook hesabımda var (gülüyor). Eltimin kızı açtı bana. Zaten pek bakmıyorum ama kızlar dedi açalım, tamam dedim bilgisayardan giriyorum. Bakıyorum arkadaşlara. Çocuklara bilgisayar aldım bende. Orda böyle tanıdıkla görüşüyorum başkalarının fotoğraflarına bakıyorum ... **Uzaktakiler yakın oldu!** Haberleşiyoruz. Resimler hatıra kalıyor. Güzel yanı anı kalıyor. Şimdi çocuklarda hep büyük telefonlar var, bilgisayardan girmiyorlar, telefonla hallediyorlar. Her şeyi internete telefondan giriyor, bilgisayardan girmiyorlar artık. Bizimkilerde de o kocaman telefonlardan var, büyük oğlum aldı onlara. Oğlum 4 yıllık kazanırsa öğretmenlik istiyor. Yeter ki okusunlar, kızıma diyorum, kızım acele etme zamanı gelince her şey bak beni görüyorsun diyorum sakın kanma kimseye. Şımarık değil kızım ama biri kafasını yıkar ne olacağı belli olmaz ama yapacağı varsa benim yanımda da yapar (Evli, Okulda temizlikçi, 44 yaşında).*

Tipoloji IV: Bekâr, Çalışan Kadınların Cep Telefonu ve Sosyal Medya Kullanım Deneyimleri

Uçak modu ne ki kızım sen uçağa mı biniyorsun?!

Evli çalışan kadınlar gibi, bekâr çalışan kadınların da işe girdikten sonra öncelikleri cep telefonu satın almaktı. Bu telefonların modelleri kazanca göre ve teknolojinin ilerlemesiyle değişiyordu. Kadınların bir bölümünde artık akıllı telefonlar vardı. Bu telefonlar aracılığıyla sosyal ağlara

katılıyorlardı. Akıllı telefonlardan özellikle Facebook üzerinde eski okul arkadaşları ve sanal ortamda yeni eklenen arkadaşları gibi akranlarla bağlantı kuruyorlardı. Bekâr kadınların ağlarında akrabalar bulunmuyordu ya da bazıları akrabalar ve arkadaş gruplarına göre ayrı Facebook hesapları kullanıyorlardı. Bir de “erkek arkadaşlarla” ebeveynlerden gizli görüşebilmek açısından da ortam hazırlıyordu Facebook. Bunun içinde bazı genç kadınlar farklı stratejiler geliştirmişti. Örneğin:

Erkek arkadaşım ile yani şu an evlenmeyi düşündüğüm erkek arkadaşım ile evde mesajlaşıyorum, burda (fabrikada) konuşuyorum. Annem babam görmüyorlar! Ya yatıyorum mesela yastığın altından mesajlaşıyorum. Yani evlenmeyi düşündüğüm için hani konuşmam gerekiyor, konuşmadığım biriyle de ne bileyim hani nasıl görüşecem evlencem ki o yüzden gerekiyor. Şu an tam bir ay oldu yeniyiz. Ya şu an iyiyiz ... çalışıyor. Bugün sekizden dörde kadar çalışacak bir hafta boyunca iplik fabrikasında. (Bekâr, salyangoz işçisi, 18 yaşında).

Aslında yukarıdaki alıntı bazı yeni kelimelerin, örneğin “erkek arkadaş” ve “flört etme” gibi kırsal alanda çalışan genç kadınların söylemlerine de yerleştiğini gösteriyordu. Bu dilin oluşumunda sosyal medyanın etkisi kaçınılmazdı kuşkusuz. Ancak yine de bu teknolojik gelişmeler, yeni sosyal ilişkiler ve flört etme pratiklerinin kırsala girmesine neden olsa da patriarkal yapılar şekil değiştirerek, bu yeni ilişkilerde etkisini sürdürmeye devam ediyordu. Aşağıdaki alıntılar sosyal medyanın bir yandan bekâr çalışan kadınların aile ve akrabalarından bağımsız sosyal ilişkiler kurma aracı olurken diğer yandan yeni patriarkal kontrol aracı olduğu işaret etmektedir:

- *Ben her şeyi burada (sosyal medyada) öğrendim. Nasıl diyim yani mesela ne biliyim yani her konuda interneti Facebook’u hepsini ben burda öğrendim. Valla ben bu çocukla konuşmaya başladıktan sonra yani konuşmaya başladığım gün Facebook’umu kapattım, numaramı değiştirdim (sadece erkek arkadaşının eklendiği) yeni bir sayfa açtım.*
- **Niye?**
- *Facebook’u kullansaydım çok bağımlılık yapıyordu ona çok değer veremezdim o zaman.*
- **Hmm o yüzden Facebook’unu mu kapattın?**
- *Ha ha kapattım.*
- **Ben tam tersi zannettim. (Arkadaşınla) tanıştığın için açtın zannettim!**
- *Yok yok kapattım.*
- **Kapattın. Başka biriyle görüşmüyorsun! Anladım. Tek arkadaşınla görüşüyorsun.**
- *Evet, tek onunla görüşüyorum, her şeyi kapattım her şey bitti o başladı bir tek bir kişi. Ondan önce bir sene Facebook kullandım. Nasıl diyeyim ya kimle öyle arkadaşlarımla. Mesela ben Facebook’a fazla önem vermiyordum, gelen istekleri falan hep kabul ediyordum. Herkes mesaj yazıyordu, bazen gruplara takılıyordum öyle yorum yapıyordum. (Bekâr, salyangoz işçisi, 18 yaşında).*

Benzer biçimde bir başka kadın da erkek arkadaşı olduktan sonra Facebook hesabını kapattığını söyledi:

Erkek arkadaşım ile düğünde tanıştık. İstanbul’dan gelmiş beni görmüş, Allah razı olsun beni beğenmiş. Facebook’um vardı, yasakladı sevgilim.

Ben de sözünü dinledim Facebook'tan çıktım. (Bekâr, salyangoz işçisi, 17 yaşında).

Akıllı telefon ve sosyal medyanın kadınlara kendilerine ait bir alan sunma potansiyeli aynı zamanda patriarkal kontrolünün yeni bir alan olmaktadır. Aşağıdaki alıntıdan kadınların bunu bildiği anlaşılmaktadır:

.. mesela (fabrikada çalışırken) karşında kendi köyünden biri oluyor sen bekâr oluyorsun elinde sürekli telefonla mesajlaşıyorsun falan. Karşıdaki soruyor, "Aaa kimle mesajlaştın". Böyle birkaç kere telefonda konuştuğunda, "Aaa, Gül biriyle konuşuyor". Bir süre sonra "Aaa, Gül manita yapmış", al sana köye laf. Yani işte öyle bi süre sonra söylüyorlar, "Aaa Gülcan manita yapmış", köye git annen soruyor ne var bakayım sen bugün kimle konuşuyordun. Kimle konuşmuşum anne, telefon elinden düşmüyormuş, evde bu sefer onunla uğraşıyorsun. (Bekâr, salyangoz işçisi, 20 yaşında).

Çalışan bekâr kadınların aileleri çalışmayan kadınlar gibi cep telefonu üzerinden kızlarını kontrol etmemekte veya edememekteydi. Çalışırken arandıklarında telefonlarını açmamaları sorun yaratmamaktaydı. Cep telefon kullanımına daha hâkim olan genç kadınlar ailelerinin kontrolünü atlatmak için stratejiler geliştirmişlerdi. Bu konuya bir genç bekâr kadının yorumu oldukça çarpıcıydı:

*Yok yok hiç öyle kontrol olmaz. Şarjım bitti anne de tamam. Geçende biri öyle uçak modunda kalmış anne, dedi. **Uçak modu ne ki kızım sen uçağa mı biniyorsun**, diye cevap verdi! Ama uçak modu iyi oluyor ya böyle işine yaramadığı zamanlar kapatıyorsun. Manıyla kavgada edince iyi trip yapılıyor. İri mal (salyangoz), güzel mal olduğu zaman telefona bakamıyorsun, bir de kavgada olunca hani trip yapıyor oluyorsun. Uçak moduna alınca hâlbuki önündeki mal iri zaten konuşamıycan çalışıyorsun ama müzik dinliyorsun, para kazanıyorsun. Hani mazeret, sen bana şunu dedin ben sana kızdım trip. Kızınca uçak moduna al gitsin! (Bekâr, salyangoz işçisi, 20 yaşında).*

Çalışan genç kadınlar açısından Facebook aile ve akrabaların olmadığı, uzaktaki arkadaşlarla, kırsal alandaki boşluğun doldurması açısından önemli bir uzamdı. Köyden birçok gencin kentlere göç etmiş olması, bu genç kadınların yaşadıkları mahallelerde ya da evlerde akranların olmaması anlamına geliyordu. Facebook ise genç kadınların önceden bir biçimde fiziksel olarak tanıştıklarıyla bağlantı sürdürme yeri idi. Facebook'ta tanışıp, evlenenler olmakla birlikte bu durum, genç kadınlar açısından "güven" sorunu oluşturmuyordu. Anne ve babaların dönemindeki görücü usulüyle evlenme biçimlerini eleştiren genç kadınlar, Facebook'tan tanımadıkları birisiyle konuşup evlenmeye de pek makul bakmıyorlardı. Sosyal medya, onlar açısından tanıdık birisini daha yakından tanıyabilmek ve ilişkisini sürdürmek için özgür bir uzam demektir.

Genç kadınların Facebook ortamını ebeveynlerine anlatmaları da oldukça zordu. Bu bilgisizlik aslında nesiller arası çatışmayı da kısmen uzak tutuyordu. Bir katılımcının ifadesiyle:

... böyle fazla bizimkiler anlamıyor ki, Face nasıl bir şey ne var içinde kimle konuşuyorsun kimle görüşüyorsun. Hani bu şekildeki gibi anlamadıkları için de sıkıntı olmuyor. Ya Facebook normal, yani böyle kızlarla görüşüyorum falan zannediyor böyle erkek yok zannediyor. Öyle sanıyorlar. Bir şey demiyorlar o yüzden. Kavrayan yok bizim köylerde.

Burdaki kızların yarısının babası bilmez yani Face ne. Ben babama desem mesela Facebook açayım desem aç der ama kullanmaz, yani nasıl kullandığını bilmez. Yani hem özgürlük, bu özgürlüğü de kısıtlı kullanmak var, yani ne bileyim aşırı kullanmamak şartıyla iyi bir şey. Canın sıkılmaz mesela. O yüzden arkadaşlarıyla dertleşebiliyorsun. Derdini anlatıyorsun derdini dinliyorsun karşıdaki insanın. O açıdan iyi ama çok aşırıya gitmemek şartıyla güzel bir şey. Kötüye kullanan var bir de iyiye kullanan var. Ya ne deyim, kötüye kullanan mesela hani virüs falan atıyorlar Face'ten Face'e. Hesap kapatıyorsun virüsten kurtulmak için. Alıyor çalışıyor mesela senin orda her şeyini paylaşıyor, arkadaşlarına senin paylaştıklarını seni kötü yorumluyor her şey oluyor. Olumsuz yani o ama olumlu yani herkes olumlu kullansa ... (Bekâr, salyangoz işçisi, 18 yaşında).

İnternet ve sosyal medyanın bir diğer etkisi ise genç kadınların aileleriyle birlikte artık televizyon izlemekten sıkılmalarıydı. Bunun bir nedeni televizyondaki dizilerin aynı konuyu işlemesiydi. Sanal medya ortamındaki hızlı ve beklenmedik değişim çalışan kadınların monoton iş yaşantılarına, aile ile olan geleneksel ortama alternatif yaratıyordu. Bir taraftan onları bulundukları fiziksel ortamdaki paylaşımlardan kopartırken, diğer yandan sanal internet uzamında farklı iletişimler yaratıyordu. Örneğin:

Akıllı telefonlardan sonra televizyon pek izleyemiyorum. Hani artık aynı konu işliyorlar ya, aşk, ayrılıyorlar gidiyorlar geliyorlar, hiç başka şey yok. İki üç sene önce Aşk-ı Memnu vardı. Vay güzel film diyorduk ama onun devamındaki filmler aynı. Konusu aynı olunca bir anlamı kalmıyor. Şu kız ayrılacak şu şunu diyecek diyoruz ama o zaman acaba ne olacak derdik şimdi demiyoruz. Mesela bir Kiraz Mevsimi vardı. Kiraz Mevsimi ortada bir film. Hiç boş bir şey. Başka o dizilerinde ben geçenlerde bir haber görmüşüm Facebook'ta. Başka ülkelerdeki dizilerin şeylerini yapıyorlarmış, aranjelerini yapıyorlarmış. Onlar mesela daha önce hep başka yerlerde yapılmış başka ülkelerde. Ben izliyordum da işte yarısını özetini falan özet bile uzun ya o kadar şey yapıyorlar. Daha çok internette takılıyorum (Bekâr, salyangoz işçisi, 17 yaşında).

Genç çalışan kadınlar, internette haberleri okumadıklarını belirtirlerken, merak ettikleri konular hakkında araştırma yaptıkları ifade ettiler. Bir hastalığın ne anlama geldiğini, açık öğretimin ne olduğunu, ünlülerin neler yaptıklarına bakmaları ya da yemek tariflerini incelemeleri bu etkinliklerin arasında yer alıyordu. Kırsalda yaşayan fabrikalarda çalışan genç bekâr kadınlar açısından şarkı indirmek ve dinlemek ise önemli bir aktiviteydi, özellikle çalışılırken. Hepsinden öte sosyal medya kadınlar açısından hem durgun kırsal alandan hem de ağır iş ortamından uzaklaşmak anlamına geliyordu:

Mesela deseler ki bu telefon senin ömründen beş yıl yiyor, bu telefonu kullanmazsan on yıl fazla yaşıcan deseler mesela ben yine kullanırım. Kullanırım ya çünkü ne bileyim hastalık bu. Ya telefon olmadığını düşünsene boğulur insan. Valla benim psikolojim bozulur. Evde olduğumuz süreyle, burda, iş yerinde olduğumuz süreyi karşılaştırdığımda burada daha çok kullanıyorum. Burada çalışıyorum hani mecburen yasak falan değil cep telefonu. Kendi çalıştığımız üzerinden para alıyoruz. Az çalışırsan az para alırsın sen telefon kullanmışsın kime ne! Köydeki kadınlar telefonu açıp kapatmayı biliyor ancak, internetmiş Facebook'muş, Twitter'muş Instagram'muş ... O kadar uzaklar ki (Bekâr, salyangoz işçisi, 20 yaşında).

Sonuç

Yukarıdaki bulgular, cep telefonu ve sosyal medya kullanımında kadınlar arasında farklı tipolojiler olduğunu gösterdi (Bkz. Tablo 1). Sosyal medya kullanan kadınların genellikle ev dışında çalışan genç kadınlar arasında yaygın olduğunu; sosyal medya erişimi olan ile olmayan kadınlar arasında bilgi ve deneyim farklarının derinleştiğini, kullanan genç kadınlara kısmi güçlenme ortamları yarattığını söyleyebiliriz. Burada çalışan genç kadınların ekonomik ve kültürel sermayelerini (gelir ve eğitim) dijital sermayelere yatırdığı ve artan dijital sermayelerinin de kültürel ve sosyal sermayelerini güçlendirdiği “çift döngülü süreç”i görmek mümkün (Ragnedda & Ruiu 2020, 33).

Tablo 1. Kadınların cep telefonu ve sosyal medya kullanım deneyimlerinin medeni durum ve çalışma statülerine göre farklılaşması

Medeni durum Çalışma statüsü	Bekâr	Evli
Çalışmıyor	Cep telefonu var Sosyal medya yok KONTROL	Cep telefonu var Sosyal medya yok DAYANIŞMA
Çalışıyor	Cep telefonu var Sosyal medya var GÜÇLENME	Cep telefonu var Sosyal medya var BİLGİ/META TAKAS

Feminist düşünür Sandra Harding (1986) kent kullanım analogisi üzerinden, kadınlar arasında farklı öznel deneyimlerden söz eder. Harding’e göre, bir kenti hangi biçimde dolaştığımız paradigmamızı ve kenti nasıl algıladığımızı etkiliyor. Örneğin, bisikletle ya da arabayla dolaşıyorsak farklı deneyimler elde ediyoruz. Ya da hamileysek, engelliysek, çocukluysak, yaşlıysak yine farklı paradigmalardan kenti deneyimleriz. Benzer biçimde sosyal medya kullanımında küçük bir kırsal alanda çok çeşitli deneyimleri barındırıyor. Tek bir etkiden ya da tek bir kullanımdan bahsetmemiz mümkün değil. Çalışmayan kadınlar sadece cep telefonu kullanımı deneyimlerlerken, çalışan kadınlar kendi aldıkları akıllı cep telefonu üzerinden sosyal medya kullanıyorlar.

Patriarkanın şekil değiştirmesi ise diğer ilginç bir bulgu. Babanın yerini “oğulların” almış olması, teknolojiyi bir taraftan anne/kız kardeşleriyle tanıştırtırken, diğer taraftan onları cep telefon aracılığıyla kontrol etmeleri, bu teknolojiyi kadınların ulaşılır olmalarının aracı olarak görmeleri bu değişen patriarkaya verilebilecek bir örnek. Kadınların “aşırı” cep telefonu kullanmalarının ya da Facebook’ta zaman geçirmelerinin kadınları yine “iyi kadın” ya da “kötü kadın” olarak damgalanması. Kadınların zihinlerinde yarattıkları sınırlar ise diğer bir mesele. Bir taraftan, ebeveynlerinin görücü usulü ile evlenmelerini eleştirirlerken, diğer taraftan Facebook gibi bir ortamda eş bulmanın ciddi “güven” sorunu yaratabileceğini düşünmeleri, bu zihinsel sınırlara bir örnek teşkil ediyor.

Yoksullukla ciddi boyutta mücadele eden, aile geçimine destek olan genç bekâr kadınların cep telefon sahiplikleri, bu sahipliklerini sürdürebilmeyi kazançlarıyla sağlamaları ise kadınların “güçlenmesi” olarak okunabilir. Her şeye rağmen aldıkları sınırlı eğitimin sonucunda görsel sanal medya ortamına kadınların yazı yazmaları ise, bir önceki kuşakta kadınların okuma yazma oranının düşük olduğu sözel iletişimin baskın olduğu kırsal alana yönelik yeni bir sosyal olgu olarak yorumlanabilir. Ceplerinde dolaştırdıkları bu telefonlar aslında bir anlamda kadınların tarihlerini içeriyor. Eski okul arkadaşları ya da eski erkek arkadaşlarıyla olan yazışmalar,

fotoğraflar birer hatıra defteri niteliği taşıyor. Sosyal medya kırsal kadınlara Simmel'in (1950) öne sürdüğü gibi fiziki açıdan kendilerine yakın olanlara *uzak*, uzak olanlara ise *yakın* yeni sosyal ilişkiler inşa etmelerine ortam hazırlıyor.

Yazarın Notu

Bu makale, 29 Kasım-1 Aralık 2017'de Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde gerçekleştirilen 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde "Kırsal kadın ve sosyal medya Dikmen-Sinop örneği" başlıkla yer alan sözel bildiri sunumunun geliştirilmesiyle oluşturulmuştur. Yazarlar, yapıcı geribildirimleri için anonim hakemlere teşekkür ederler.

Mali Destek Bildirimi (Funding)

Bu makalede sunulan araştırma Ondokuz Mayıs Üniversitesi 1901 Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Destekleme Programı Projesi Birimi tarafından desteklenmiştir (PYO.FEN.1901.13.002).

BİBLİYOGRAFYA

- Akca M. B. & Kaya B. 2016, "Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Digital Bölünme ve Farklı Yaklaşımlar". *Intermedia International e-Journal*. 3/5, 301-319.
- Arun Ö., Binark M., Özsoy T. D., Kandemir B. & Şahinkaya G. 2022, "Yaşlıların Toplumsal Sınıfı, Dijital Sermayeleri ve COVID-19 Salgınında Bağlantıda Kalma Pratikleri". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 42(2), 387-410.
- Baker S. 2013, "Conceptualising the use of Facebook in Ethnographic Research: As Tool, As Data and As Context". *Ethnography and Education* 8(2) 131-145.
- DiMaggio P. J. & Hargittai E. 2001, "From the "Digital Divide" to "Digital Inequality": Studying Internet Use as Penetration Increases". Working Paper #15. Center for Arts and Cultural Policy Studies, Woodrow Wilson School, Princeton University - Princeton, N.J.. <https://doi.org/10.31235/osf.io/rhqm>
Kaynak: <https://osf.io/preprints/socarxiv/rhqm>
- Dimaggio P, Hargittai E., Celeste C. & Shafer S. 2004, "Digital Inequality: From Unequal Access to Differentiated Use". Ed. K. Neckerman, *Social Inequality*. NY, 355-400.
- Duque M. 2022, *Ageing with Smartphones in Urban Brazil: A Work in Progress*. UCL Press, London.
- Ertürk Y. 2004. "Considering the Role of Men in Gender Agenda Setting: Conceptual and Policy Issues". *Feminist Review* 78, 3-21.
- Ferreira D., Vale M., Carmo R.M., Encalada-Abarca L. & Marcolin C. 2021, "The Three Levels of the Urban Digital Divide: Bridging Issues of Coverage, Usage and Its Outcomes in VGI Platforms". *Geoforum*, 124, 195-206.
- Fiğan M. & Özdemir Y. D. (Eds.) 2020, *Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler ve Yaşlanma*. Alternatif Bilişim Derneği, Ankara.
- Garvey P. & Miller D. 2021, *Ageing with Smartphones in Ireland: When Life Becomes Craft*. UCL Press, London.
- Gündüz Hoşgör A. & Suzuki Him M. 2016, "Küreselleşme ve Türkiye'de Kırsal Kadınların Ücretli Emeği: Rapana Venosa Üretim Zinciri Üzerinden Batı Karadeniz Bölgesinde Bir Vaka Analizi". *Sosyoloji Araştırmalar Dergisi* 19/2, 108-130.
- Haapio-Kirk L. 2024, *Ageing with Smartphones in Japan: Care in a Visual Digital Age*. UCL Press, London.
- Harding S. 1986, *The Science Question in Feminism*. Cornell University Press, Ithaca and London.
- Hilbert M. 2011, "Digital Gender Divide or Technologically Empowered Women in Developing Countries?: A Typical Case of Lies, Damned Lies, and Statistics". *Women's Studies International Forum*, 34/6, 479-489.
- Norris P. 2001. *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press
- Öztürk L. 2005, "Türkiye'de Digital Eşitsizlik: Tübitak-Bilten Anketleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 24, 111-131.

- Rebollo-Catalan A. & Vico-Bosch A. 2014, "Perceived Social Support as a Factor of Rural Women's Digital Inclusion in Online Social Networks". *Comunicar* 43(22), 173-180.
- Ragnedda M. 2017, *The Third Digital Divide: A Weberian Approach to Digital Inequalities*. Routledge, London & NY.
- Ragnedda M. 2018, "Conceptualizing Digital Capital". *Thematics and Informatics*. 35, 2366-2375.
- Ragnedda M. & Gladkova A. Eds. 2020, *Digital Inequalities in the Global South*. Palgrave, London.
- Ragnedda M. & Ruiiu M. L. 2020, *Digital Capital: A Bourdieusian Perspective on the Digital Divide*. Emerald Publishing Limited, Bingley.
- Ragnedda M., Ruiiu M. L. & Addeo F. 2020, "Measuring Digital Capital: An Empirical Investigation". *New Media and Society*. 22(5), 793-816.
- Ragnedda M., Ruiiu M. L., Addeo F., & Delli Paoli, A. 2022, "Converting Digital Capital in Five Key Life Realms". *Italian Sociological Review* 12/1, 19-40.
- Ragnedda M., Addeo F., & Laura Ruiiu M. 2024, "How Offline Backgrounds Interact with Digital Capital". *New Media & Society* 26/4, 2023-2045.
- Roberts E., Beel D., Philip L. & Townsend L. 2017, "Rural resilience in a digital society: Editorial". *Journal of Rural Studies* 54, 355-359.
- Simmel G. 1950, "The Metropolis and Mental Life". Ed. K. Wolff. *The Sociology of Georg Simmel*. Free Press, New York, 409-424.
- Suzuki Him M. & Gündüz Hoşgör A. 2017, "Feminisation of Rural Work and Young Women's Dis/empowerment: A Case Study of Mountain Villages in the Western Black Sea Region of Turkey". *KADIN/WOMAN 2000 Journal for Women's Studies/Kadın Araştırmaları Dergisi*. 18/1, 1-22.
- Suzuki Him M. & Gündüz Hoşgör A. 2019, "Challenging Geographical Disadvantages and Social Exclusion: A Case Study of Gendered Rural Transformation in Mountain Villages in the Western Black Sea Region of Turkey". *Sociologia Ruralis*. 59/3, 540-559.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumları). 2014, *İstatistiklerle Yaşlılar*. TÜİK Yayını - Ankara.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumları). 2024, "İstatistiklerle Yaşlılar, 2023". Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yaslılar-2023-53710#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Ya%C5%9Fı%C4%B1%20n%C3%BCfusu%20olarak%20kabul%20edilen,10%2C2'ye%20y%C3%BCKseldi>
- UCL Press. 2024, *Ageing with Smartphones*. Kaynak: <https://uclpress.co.uk/book-series/ageing-with-smartphones/>
- van Dijk J. A. 2005, *The Deepening Divide: Inequality in the Information Society*. Sage Publications – Thousand Oaks, California.
- Vega-Caro L., Vico-Bosch A. & Rebollo-Catalán A. 2015, "Motives for Using Social Networking Sites in the Development of Rural Women's Social Capital". *Icono* 4(13), 142-162.
- Wang Y & Sandner J. 2019, "Like a 'Frog in a Well'? An Ethnographic Study of Chinese Rural Women's Social Media Practices Through The Wechat Platform". *Chinese Journal of Communication* 12(3), 324-339.
- Warschauer M. 2003, *Technology and Social Inclusion: Rethinking the Digital Divide*. The MIT Press, Cambridge, MA.